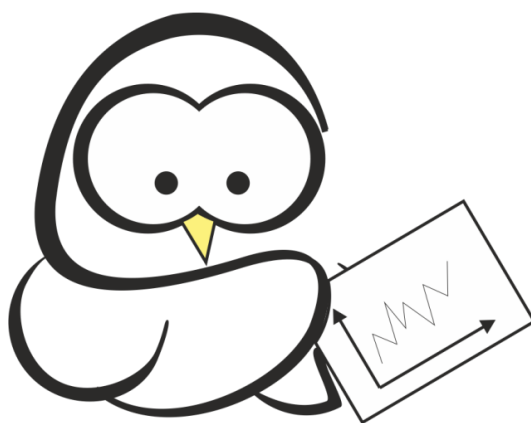

Rynek

Wiedza o gospodarce

2013

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**Zachodniopomorska
Szkoła Biznesu
w Szczecinie**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści

1.	Wstęp.....	3
2.	Rynek.....	3
3.	Rynek regulowany, wolny rynek.....	4
4.	Siła przetargowa.	5
5.	Rynki konkurencyjne	6
6.	Czysty monopol.....	6
7.	Oligopol	6
8.	Rynek kapitałowy	7
11.	Literatura	9

Rynek

1. Wstęp

Wszyscy jesteśmy w pewien sposób uczestnikami rynku. Co oznacza to stwierdzenie, dowiesz się podczas lekcji poświęconej właśnie rynkowi. Ponadto dowiesz się:

- jak może być rozumiany rynek,
- jakie wyróżniamy rodzaje rynków i jakie są ich cechy charakterystyczne,
- czym jest monopol, oligopol, monopson,
- czym charakteryzuje się rynek, na którym funkcjonuje konkurencja,
- jakie funkcje pełni rynek kapitałowy,
- jakie przemiany zaszły na rynku w związku ze zmianami gospodarczymi po 1989 roku.

W kontekście tego ostatniego zagadnienia zapoznasz się z przebiegiem reform, które wówczas miały miejsce, określanymi mianem „planu Balcerowicza”.

Jednym z najbardziej znanych pojęć w ekonomii oraz w życiu ludzkim jest **RYNEK**.

2. Rynek

Skojarzenia ze słowem RYNEK mogą być różne. Pierwsze i podstawowe to **RYNEK** jako miejsce kupna–sprzedaży. Na takim rynku spotykają się sprzedający i kupujący, aby w procesie handlowym sprzedać lub nabyć określony towar za określoną cenę.

Elementami tego rynku są wszystkie podmioty zainteresowane dokonywaniem operacji kupna–sprzedaży.

Rynek to nie tylko miejsce, ale także **PROCES**, w ramach którego kupujący i sprzedający określają, co mają zamiar kupować i sprzedawać oraz na jakich warunkach. Istotą rynku jest zetknięcie się popytu i podaży, czyli zapotrzebowania i oferty.

Zauważ, że na styku transakcji jest cena. Najczęściej to ona jest decydującym czynnikiem zakupu. Cena musi być akceptowana przez sprzedającego – inaczej nie sprzeda swego towaru oraz przez kupującego, który inaczej nie zakupi towaru.

Pojęcie rynku na pewno nie może być ograniczane do takiego przykładu jak rynek miejski. Obecnie pojęcie to jest szerokie. Kryteria klasyfikacji rynków są różne.

1. Podział rynków ze względu na **rodzaj dóbr** będących przedmiotem obrotu:

- rynek dóbr,
- rynek czynników wytwórczych, składający się z: rynku pracy, rynku ziemi, rynku dóbr kapitałowych (kapitał rzeczowy i aktywa finansowe),
- rynek wartości niematerialnych i prawnych (patenty, licencje).

2. Podział rynków ze względu na **zasięg geograficzny**:

- rynek lokalny,
- rynek regionalny,
- rynek krajowy,
- rynek międzynarodowy.

Rynek czynników wytwórczych obejmuje trzy zasadnicze elementy. Są to:

- praca,
- ziemia,
- dobra kapitałowe (kapitał rzeczowy i aktywa finansowe).

Rynek

Czy zastanawiałeś się nad tym, że **rynkiem pracy** rządzą takie same zasady, jak każdym innym rynkiem? Przedmiotem sprzedaży na tym rynku jest PRACA. Praca ta ma swoją CENĘ. Ta cena to WYNAGRODZENIE, które stanowi przedmiot negocjacji między pracodawcą a pracobiorcą. PODAŻ na tym rynku reprezentują OSOBY GOTOWE PODJĄĆ PRACĘ, POPYT – PRACODAWCY.

Rynek ziemi to kolejny rodzaj rynku. Ziemia jest dobrem, które generalnie nie traci na wartości. Budynki niszczeją i z czasem wymagają remontów, nowości techniczne szybko przestają nimi być, a ziemia? Ziemia jest stabilnym aktywem. Rynek ziemi ma znaczenie szersze. Pojęcie „ziemia” w szerokim znaczeniu obejmuje: gleby, to co na nich rośnie, surowce mineralne oraz bogactwo jezior, rzek i mórz.

Kolejny rynek to **rynek kapitału**. Rynek kapitału obejmuje zarówno rynek kapitału fizycznego, jak i rynek kapitału finansowego. Rynek kapitału finansowego dzieli się z kolei na:

- rynek pieniężny, przez który podmioty gospodarcze finansują swoją bieżącą działalność, a okres tego finansowania nie przekracza jednego roku. Przedmiotem obrotu na tym rynku są krótkoterminowe aktywa finansowe, zwłaszcza bony skarbowe;
- rynek kapitałowy, na którym przedmiotem obrotu są długoterminowe aktywa finansowe, czyli papiery wartościowe. Papiery wartościowe to np.: akcje i obligacje.

KTOŚ POWIEDZIAŁ:

„Ludzkość nie zdaje sobie sprawy jak wielkim majątkiem jest gospodarka.”

Marcus Tullius Cicero

rzymski filozof i mówca

Przyjrzyjmy się teraz rodzajom rynku ze względu na kryterium **SWOBODY DZIAŁANIA PODMIOTÓW**.

3. Możemy tu mówić o **RYNKU REGULOWANYM** lub **WOLNYM RYNKU**.

Na rynku regulowanym decyzje podejmowane są przez władze centralne. Z takim rynkiem mieliśmy w Polsce do czynienia przed 1989 rokiem.

Cechy rynku regulowanego to:

- kontrola władz nad gospodarką,
- planowanie, co i w jakich ilościach powinno być produkowane,
- ustalanie cen minimalnych i maksymalnych,
- znikoma konkurencja na rynku,
- państwowa własność zasobów naturalnych i kapitałowych.

Wynikiem funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej były często niedobory pewnych dóbr na rynku. Państwo musiało dokonywać ich reglamentacji. Żeby nabyć takie produkty jak: żywność, benzyna, używki, trzeba było posiadać tzw. „kartki”. Na rynku regulowanym było niedopasowanie podaży i popytu. Zobacz, jak wyglądała taka „kartka”.

Rynek

Przeciwieństwem rynku regulowanego jest **WOLNY RYNEK**. Jego cechy to:

- swoboda podejmowania decyzji przez uczestników rynku,
- dobrowolność transakcji zawieranych na rynku,
- dobrowolność ustalania cen,
- dobrowolność ustalania warunków transakcji,
- poszanowanie własności prywatnej, konkurencja.

Istotnym elementem procesu rynkowego na wolnym rynku jest **KONKURENCJA**.

Oferenci dóbr muszą wiedzieć, jakie są oczekiwania nabywców, aby skutecznie konkurować o klienta. Poza ceną istnieje wiele narzędzi konkurowania:

- jakość towaru,
- opakowanie,
- dostępność gwarantowana poprzez system dystrybucji,
- wygląd produktu,
- okres gwarancji,
- możliwość serwisowania.

Zastanów się teraz: Co ostatnio kupiłeś(-aś)? Czy wiesz, że gdyby nie istniała konkurencja, kosztowałoby to więcej? Dzięki konkurencji możesz korzystać z szerokiego asortymentu dóbr i usług. Możesz wybierać spośród szerokiej oferty. Konkurencja służy nie tylko kupującym, ale także sprzedającym (w tym znaczeniu – producentom). Zmuszeni są oni dopasowywać swoją ofertę do potrzeb i gustów klientów. Inaczej ich produkty nie będą cieszyć się powodzeniem.

4. Istnieją jeszcze inne klasyfikacje rynków niż te, o których mówiliśmy do tej pory. Kolejnym kryterium jest **SIŁA PRZETARGOWA JEDNEJ ZE STRON RYNKU**.

W tym przypadku wyróżniamy:

- rynek sprzedawcy, kiedy to sprzedający może dyktować cenę oraz pozostałe warunki wymiany,
- rynek nabywcy, kiedy to cena ustalana jest głównie poprzez zachowania nabywców.

Na rynku sprzedawcy popyt przewyższa podaż. To dlatego sprzedawcy mogą dyktować warunki kupującym.

Na rynku nabywcy podaż przewyższa popyt. Klienci mają szerokie możliwości wyboru towarów, porównują towary między sobą ze względu na czynniki stanowiące o ich konkurencyjności. To decyzje klientów są istotne dla producentów i sprzedawców, którzy muszą włożyć wiele wysiłku w to, aby ich towar był konkurencyjny na rynku.

W poprzedniej części lekcji poświęconej rynkowi mówiliśmy już o konkurencji i o narzędziach konkurowania. Teraz przyjrzymy się temu, jak mogą wyglądać rynki ze względu na **STOPIEŃ KONKURENCYJNOŚCI lub LICZBY PODMIOTÓW WYSTĘPUJĄCYCH NA RYNKU**. W tym przypadku wyróżniamy:

- rynki konkurencyjne,
- czysty monopol,
- konkurencję niedoskonałą.

5. RYNKI KONKURENCYJNE

Charakteryzują się bardzo dużą liczbą producentów i sprzedawców. Przedmiotem obrotu są produkty raczej standardowe, powszechne, dostępne dla większej liczby klientów. Przykładem takiego rynku jest rynek produktów spożywczych. Wystarczy przejść się między półkami sklepowymi, żeby zobaczyć, jak dużą różnorodność produktów spożywczych tam mamy.

Z pojęciem rynku konkurencyjnego wiąże się pojęcie niewidzialnej ręki rynku. Niewidzialna ręka rynku oznacza pewien mechanizm, dzięki któremu rynek zmierza do równowagi. Stan równowagi osiągany jest wówczas, gdy popyt i podaż wyznaczają, ile i jakich dóbr ma być produkowanych oraz po jakiej cenie sprzedawanych. Takie podejście oznacza minimalizację państwa w gospodarce. Jak jednak zobaczysz w dalszej części lekcji, z interwencjonizmem państwowym mamy do czynienia nawet w warunkach gospodarki rynkowej.

Obecnie teoria niewidzialnej ręki rynku poddawana jest krytyce. Nie daje się jej zastosować do wszystkich rynków i do wszystkich gospodarek. Niemniej jednak jest ona w dużej mierze słuszna.

6. CZYSTY MONOPOL

To jedna firma, która dyktuje nabywcom warunki zakupu. W gospodarce rynkowej rzadko mamy do czynienia ze zjawiskiem czystego monopolu. Pewnym przykładem mogą być przedsiębiorstwa usług komunalnych, które na lokalnych rynkach zarządzają cmentarzami. Jeszcze w latach 90. przykładem monopolu była Telekomunikacja Polska S.A. Obecnie pozycję monopolisty na rynku usług pocztowych, w zakresie przesyłek listowych do 50 gram, ma Poczta Polska.

Na rynku możemy spotkać mechanizmy chroniące nas, nabywców, przed niekorzystnym działaniem przedsiębiorstw wykorzystujących swoją pozycję na rynku. Monopolistyczne praktyki są przedmiotem rozstrzygnięć Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Istnieją także ustawowe limity cen. Mowa tu o cenie maksymalnej. **Cena maksymalna** (pułap ceny, sufit cenowy) – jest to cena urzędowa, której nie może przekroczyć cena sprzedaży określonego dobra. **Cena równowagi rynkowej** jest to cena, przy której wielkość popytu i wielkość podaży równoważą się. Jest to stan pewnego optimum, gdzie ilość towarów dostępnych na rynku po danej cenie równa się ilości towarów, na które nabywcy zgłaszają zapotrzebowanie po określonej cenie. Skutkiem wprowadzenia ceny maksymalnej może być niedobór rynkowy. Przedsiębiorca stwierdza bowiem, że nie opłaca mu się produkować po cenie, jaką mu narzucono. W praktyce rzadko jednak spotkamy się z taką sytuacją. Cena ta ustalana jest w celu ochrony interesów konsumentów. Ceny maksymalne dotyczą najczęściej gazu i leków.

7. OLIGOPOL

Przykładem **RYNKU KONKURENCJI NIEDOSKONAŁEJ** jest **RYNEK OLIGOPOLISTYCZNY (OLIGOPOL)**. Na takim rynku istnieje kilka przedsiębiorstw walczących o klienta. Oferowane produkty czy też usługi mogą być standardowe lub zróżnicowane. Rozpoczęcie działalności na takim rynku rodzi wiele przeszkód. Często konieczne są wysokie nakłady inwestycyjne, związane zarówno z nakładami bezpośrednio w infrastrukturę, ale także w wartości niematerialne i prawne. Jak widać, przedsiębiorstwa

Rynek

działające w warunkach oligopolu, powinny dysponować własnym zapleczem badawczo-rozwojowym albo posiłkować się zakupami patentów i licencji z zewnątrz. Bez wątpienia są to przedsiębiorstwa o znaczącym kapitale.

Kolejnym utrudnieniem dla rozpoczęcia działalności jest też często konieczność uzyskania koncesji, czyli specjalnego zezwolenia na prowadzenie działalności.

W Polsce obecnie możemy znaleźć kilka przykładów rynków oligopolistycznych. Są to: rynek operatorów sieci komórkowych, rynek operatorów internetowych, rynek producentów paliw, rynek samochodowy. **Monopson** jest to jedyny odbiorca danego dobra. **Monopsonista** decyduje o tym, ile danego dobra kupi, a przez to - ustala jego cenę. Zakładając, iż na danym terenie istnieje tylko jeden zakład pracy, będzie on miał możliwość kształtowania wielkości zatrudnienia i poziomu płac na tym rynku.

Monopson posiada cechy monopolu, jednakże w przeciwieństwie do niego rynek jest zdominowany po stronie popytu, a nie po stronie podaży.

Jako przykład może posłużyć rynek energetyczny. W Polsce dystrybucją prądu zajmują się nie elektrownie, a głównie Polskie Sieci Energetyczne. Jeszcze do niedawna były one jedynym przedsiębiorstwem zakupującym prąd od wszelkiego rodzaju elektrowni.

Innym przykładem monopsonu są wiodące na lokalnych rynkach pracy przedsiębiorstwa, które zgłaszają popyt na pracowników. Nie trudno się domyślić, że właściciele tych przedsiębiorstw dyktują warunki pracy.

8. Rynek kapitałowy

Uczestnikami rynku kapitałowego są przede wszystkim instytucje finansowe oraz osoby indywidualne. Spośród instytucji finansowych wymienić należy:

- **banki** (zarówno komercyjne, jak i bank centralny);
- **fundusze inwestycyjne**, które są formą wspólnego inwestowania. Inwestorzy nabywają jednostki uczestnictwa, płacąc za nie określoną kwotę pieniędzy. Fundusz inwestycyjny lokuje zgromadzone środki pieniężne w ściśle określone aktywa, np. akcje, obligacje, bony skarbowe. Przykładowe rodzaje funduszy to: **fundusze akcyjne** - uważane za najbardziej ryzykowne, ponieważ portfel inwestycyjny składa się w większości z akcji. Akcje przynoszą bardzo dobre wyniki w czasie hossy, zaś w czasie bessy zazwyczaj generują duże straty; **fundusze obligacji** – uznawane za bezpieczne. Aktywa funduszu to głównie obligacje. Zysk nie jest więc wysoki, ale pewny; **fundusze zrównoważone** - połączenie funduszu akcji i funduszu obligacji. Są mniej ryzykowne niż fundusze akcji, ale bardziej ryzykowne od funduszy obligacji;
- **fundusze emerytalne**, zajmujące się gromadzeniem środków pieniężnych i ich lokowaniem, z przeznaczeniem na wypłatę członkom funduszu po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego. Organem funduszu jest towarzystwo emerytalne. Obecnie w Polsce funkcjonuje kilkanaście funduszy emerytalnych;
- **towarzystwa ubezpieczeniowe**. Prowadzą działalność gospodarczą w ramach ubezpieczeń osobowych lub majątkowych.

Rynek

Instytucje prowadzące i wspierające handel papierami wartościowymi oraz nadzorujące rynek to przede wszystkim:

1. Giełda Papierów Wartościowych - założona przez Skarb Państwa w 1991 roku.
2. Domy maklerskie - podmioty pełniące rolę pośredników w obrocie giełdowym. Na rynku regulowanym obrót papierami wartościowymi może być dokonywany wyłącznie za pośrednictwem domów maklerskich. Rynek regulowany to rynek wtórny, na którym odbywa się obrót papierami wartościowymi dopuszczonymi do obrotu publicznego.
3. Doradcy inwestycyjni.
4. Komisja Nadzoru Finansowego – centralny organ administracji państwowej, sprawujący nadzór nad rynkiem finansowym.
5. Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych - centralna instytucja odpowiedzialna za prowadzenie i nadzorowanie systemu depozytowo-rozliczeniowego w zakresie obrotu instrumentami finansowymi w Polsce.
6. Kiedy już znamy ogólne zasady funkcjonowania rynku kapitałowego, powiedzmy sobie o funkcjach, jakie rynek ten pełni.
7. Rynek kapitałowy spełnia przede wszystkim funkcję **systemu mobilizacji kapitału** - fundusze przepływają od osób o nadmiarze oszczędności do tych, którym ich brak, a oferują ich zyskowne zainwestowanie - następuje transformacja oszczędności w inwestycje.
8. Kolejna jego funkcja polega na tym, że stanowi on **mechanizm redystrybucji dochodów** w gospodarce.
9. Rynek kapitałowy jest także **źródłem finansowania inwestycji**. Dzieje się to dzięki dokapitalizowaniu spółek poprzez zakup akcji. Rynek kapitałowy ułatwia więc cyrkulację pieniężną.

Trzeba skończyć z fałszywą grą, w której ludzie udają, że pracują, a państwo udaje, że płaci. To słowa prof. Leszka Balcerowicza wygłoszone przed sejmem w 1989 roku. Wiele zmian na wszelkiego rodzaju rynkach zaszło w Polsce po 1989 roku.

Popatrz, jak i w jakich okolicznościach przebiegał proces transformacji:

1. Sytuacja gospodarcza kraju w **1989** roku był zła: panowała **hiperinflacja** (640,0% w skali roku), zadłużenie zagraniczne było wysokie.
2. Zespół ekonomistów pod kierownictwem prof. Balcerowicza opracował **pakiet reform** społeczno-gospodarczych, znany pod potoczną nazwą „planu Balcerowicza”.
3. **Celem** reform było przede wszystkim: obniżenie inflacji i deficytu budżetowego, likwidacja niedoborów, uzyskanie zgody na redukcję długu zagranicznego.
4. Obniżenie inflacji polegało na zamrożeniu płac i wprowadzeniu podatku od ponadnormatywnych wynagrodzeń, tzw. popiwku.
5. Rozpoczęto prywatyzację. W jej wyniku następowała redukcja zatrudnienia.
6. Nastąpiło otwarcie się na rynki zagraniczne i napływ zagranicznych inwestycji.
7. Nastąpiła demonopolizacja rynków.
8. Zaszły zmiany na rynku pieniężnym. Polski złoty mógł być swobodnie wymieniany na towary, nastąpił znaczny wzrost jego roli jako środka wymiany oraz miernika wartości.
9. Zmiany dotyczyły też rynku walutowego. O cenach walut obcych zaczął decydować wolny rynek - a więc relacje popytu i podaży.

Rynek

„Za jednym zamachem makroekonomiczny cud odesłał w przeszłość puste półki i niekończące się kolejki z czasów komunizmu” – relacjonował w lutym reporter *Wall Street Journal*. – „Polacy nie muszą już wymykać się z pracy, żeby w ścisku stać po płaszcz lub suszarkę. Wiedzą, że w sklepach nie zabraknie płaszczy, suszarek i wszystkiego, na co polowali przez lata. [...] Podczas gdy polityczne rewolucje buzują od Berlina po Władywostok, Polska boryka się z trudnym zadaniem, które większość krajów Europy Wschodniej ma wciąż przed sobą – rewolucją w gospodarce”. P. Osęka, *Balcerowicz musiał przyjść*, *Polityka* - nr 43/2009 r., s. 58-60.

Zmiana sytuacji gospodarczej pozwoliła na to, aby dziś funkcjonował wolny rynek. Zastanówmy się jednak, **czy wolny rynek w jego czystej postaci istnieje?** Popatrz: na rynku istnieje wiele podmiotów, które funkcjonują w oparciu o restrykcyjne przepisy i których działalność jest koncesjonowana. Na rynku mamy też przedsiębiorstwa, które są właściwie monopolistami lub działają w oligopolu. Często są to spółki Skarbu Państwa.

Wolny rynek w czystej postaci **NIE ISTNIEJE**. W praktyce możemy mówić o gospodarce wolnorynkowej, przeciwstawiając to pojęcie gospodarce centralnie planowanej.

10. Podsumowanie

Zakończyliśmy lekcję poświęconą rynkowi. Wiesz już, że pojęcie „rynek” nie ogranicza się tylko znaczenia „targowiska miejskiego”. W zależności od rodzaju dóbr będących przedmiotem obrotu, wyróżniamy różne rynki. Mogą to być np. rynki czynników wytwórczych. Coraz ważniejszą rolę odgrywają rynki finansowe. Są one miejscem spotkań inwestorów dysponujących środkami finansowymi i chcącymi je dobrze ulokować dla pomnożenia swoich pieniędzy oraz podmiotów gospodarczych, które w zamian za papiery wartościowe zapewniają inwestorom określony udział w zyskach. Samodzielne inwestowanie jest kwestią trudną i obciążoną ryzykiem. Dlatego popularną formą inwestowania jest zawieranie transakcji w sposób pośredni np. poprzez fundusze inwestycyjne.

To, jak wygląda obecnie współczesny polski rynek jest efektem funkcjonowania od ponad dwudziestu lat gospodarki wolnorynkowej.

11. Literatura

1. Sepkowska Zofia, *Przedsiębiorczość. Kreowanie ról na rynku*, WSiP, Warszawa.
2. Czekaj Jan, *Rynki, instrumenty i instytucje finansowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.